

Bytové filosofické semináře [2007]

Pěstování filosofie jen v soukromí je vždycky příznakem nějaké vady – vady té které filosofie, vadnosti společnosti (obce) a jejího „zřízení“, vyšinutosti doby, někdy i nedostatečnosti filosofa jako konkrétního člověka. Vznik filosofie je historicky spjat s ustavením řecké POLIS, ale „obec“ sama o sobě nemůže žádnou filosofii vyprodukovat (ostatně ani filosofie naopak nemůže vyprodukovat „dokonalou obec“, jak víme). Opravdová filosofie je vždycky znovu v napětí vůči danému stavu věcí, ať už jde o konvence a předsudky všeho druhu, o společenský a politický řád, o rozšířené náboženství či vládnoucí ideologii, o stav vědy nebo umění všeho druhu, atd. atp., protože to všechno měří „pravdou“. A toto napětí nesmí a ani nemůže být skrýváno, ale musí se projevovat veřejně. Athénský „bosý filosof“, štourající do všeho a do všech a odsouzený ve stáří (byť jen malou většinou hlasů) k trestu smrti, nepřestane nikdy být pro filosofy vzorem – ovšem nikoli vzorem k napodobování, nýbrž vzorem inspirujícím v nových a nových situacích. Soukromé semináře, konané v bytech, jsou vždycky znamením jakési nenormálnosti, pokud nejsou jen jakousi dočasnou pracovní přípravou na veřejné vystoupení.

Poprvé jsem se setkal s fenoménem bytového filosofického semináře brzo po válce, když mne soukromý docent Patočka přizval (jako nejmladšího z účastníků, tehdy ještě studenta matematiky na přírodovědecké fakultě) do svého nevelkého kroužku, kde se četl poměrně krátký Heideggerův text *Vom Wesen der Wahrheit*. Bylo mi málo přes dvacet a vůbec jsem si neuvědomoval, že to je v dané situaci jedním z četných „znamení nadcházejícího času“; bral jsem to jako něco docela normálního a cítil jsem se být poctěn (a také zavázán něco pro ostatní účastníky udělat: text jsem přepsal a s ThDr. Eidernou jsme ho rozmnožili na ormigu ve vršovické farní kanceláři).

Počátkem 60. let jsme se – několik mladších farářů i laiků – začali scházet v bytě prof. J. L. Hromádky; neřikali jsme tomu „seminář“ a nebyl ani vyhraněně filosofický, ale filosofická témata jsme tam také probírali (diskutovali jsme např. také o Ernstu Blochovi i o jiných filosofech, také našich, např. o Machovci). Ani tehdy mi to nepřipadalo jako něco nenormálního, a tím méně, když se z toho stala takřka veřejná instituce, tzv. „seminář v Jirchářích“. Mělo to svou logiku, v bytových podmínkách nás přibývalo, a už to přímo volalo po větších prostorách (a poměry se uvolňovaly). Pod hlavičkou fakulty a pod ochrannými Hromádkovými křídly se scházeli nejen protestantští, ale také katoličtí a českoslovenští účastníci k přednáškám a diskusím veřejně a pravidelně, byť před sledujícími a slídivými zraky autorit (nejen státních). Vypovídalo to vše již o něčem normálním: byl to jeden z kroků kupředu, k odbourávání zákazů a tabu, k větší otevřenosti do budoucna. Také tam jsme (v tzv. malém semináři) nejen četli, ale společně překládali a rozebírali zmíněný Heideggerův text; překladu dal konečnou podobu Jiří Němec a knížečka měla vyjít ve Vahách (v Mladé frontě). To však už byl vývoj k normalnosti zásahem vojsk zastaven a vypukla „normalizace“: Mladá fronta se už vydání neodvážila, vše předala Vyšehradu, tam byla knížka vytištěna, ale nesměla jít do distribuce; něco se podařilo prodat informovaným zájemcům, ostatek šel do stoupy. V téže době nově zvolený děkan Komenského fakulty, F. M. Dobiáš, zrušil Jirchářské semináře.

O něco dříve, ještě v dozvucích „pražského jara“, za děkanování J. B. Součka, jsem byl jako externista pověřen výukou filosofie pro dálkaře (chodili i někteří denní studenti) na

Komenského bohoslovecké fakultě. Netrvalo to žel dlouho (podobně jako má práce ve Filosofickém ústavu ČSAV); někteří studenti mne požádali, abychom se scházeli dál, mimo fakultu – tedy v bytech. Nějaký čas to šlo, ale pak jim prof. Ondra „otcovsky“ domluvil, že by mohli být vyloučeni ze studia, a tak jsme toho nechali (trval jsem na tom, že nejdříve by měli dostudovat). A zahájil jsem několik jiných nepravidelných a občasných seminářů pro další zájemce (někteří studenti bohosloví však potom přišli také, později byli z fakulty vyloučeni z jiných důvodů; někteří i potom vytrvali).

V té době takových seminářů bylo mnoho; všichni jsme se snažili být co možná nenápadní, neměli jsme v nejmenším úmysl provokovat. Státní policie to sice sledovala (mé ženě např. při jednom výslechu radili, aby mne přesvědčila, že toho mám nechat, že by mne mohli zavřít), ale zatím k žádnému zásahu nedošlo. Situace se rázem změnila se zveřejněním základního dokumentu Charty 77 a prvních podpisů. Pro StB tu byl nový úkol, který měl přednost. Jen tak lze vysvětlit, že navzdory četným výslechům, jimiž jsem byl opakovaně podrobován, nikdy nepřišla řeč na mé bytové semináře, ačkoli jsme v nich ještě několik měsíců pokračovali; se vším jsem skoncoval až na podzim, kdy jsme se s Martou Kubišovou stali novými mluvčími Charty 77, abychom se po několika měsících, kdy ve funkci zůstal jen osamocený Jiří Hájek, vynasnažili při vši své nedostatečnosti nahradit zemřelého Jana Patočku a blokováného Václava Havla. Na nebi se tak zjevila nová, mnohem nápadnější „znamení časů“, která odváděla pozornost (nejen policie) od fenoménu bytových seminářů. Ovšem až do chvíle, kdy se Julius Tomin, Machovecův žák a zprvu oblíbenec, postaral o novou jeho tvářnost. Tomin míval často dost bláznivé nápady, ale nebylo výjimkou, že se z nich někdy vyklubalo leccos překvapivě cenného. Jedním z takových nápadů bylo napsat na tři slavné evropské univerzity, aby k nám do Československa jezdili jejich filosofové a pomohli nám tak uchránit naši filosofii před naprostou zkázou. Zprvu reagovali jen Angličané z Oxfordu; a opravdu začali jezdit a přednášet v Tominových bytových seminářích, které se konaly – to byla novinka – každý týden na stejném místě ve stejnou hodinu. Tím dosáhl Tomin toho, že jeho semináře byly zbaveny onoho rysu soukromosti až dokonce skrytosti – všichni, kdo se o to zajímali, věděli, kdy a kde se semináře konají. Aby přechod ze soukromí na veřejnost byl ještě důkladnější, Tomin začal poskytovat informace a různá prohlášení zahraničním žurnalistům. Tím vlastně donutil policii, aby si toho začala víc všimnat; docházelo k zásahům, k zadržení účastníků na několik dní, k zadržení a vykázání cizích filosofů ze země atd.; vrcholu bylo dosaženo, když děkan oxfordské Balliol College Anthony Kenny byl i se svou paní zadržen, i se zavazadly dopraven v nočních hodinách na západní hranice, a když byli posléze oba vysazeni do nočního lesa, ať si jdou. (Po několika hodinách až k ránu našli prvního človíčka, který jim poradil.) To už bylo pro zahraniční novináře opravdu tučné sousto, a tak musela policie v Praze zasahovat pokaždé, stále tvrdším způsobem, a musela se pokusit seminář docela zlikvidovat. Tomin se nedal, poskytoval cizím novinářům nová a nová prohlášení, byl policií hlídán a otravován na každém kroku, a když byla jeho žena, v té době po zadržení Jiřího Dienstbiera a Václava Bendy poslední z tehdejší trojice mluvčích Charty 77, inzultována nezjištěnými individui a musela být na čas hospitalizována s otřesem mozku, rozhodli se oba manželé i s oběma syny emigrovat. Jula k nám ještě přišel s nějakým novým hloupým nápadem, já to kritizoval, on se dohrál a cosi ostrého mi řekl. No, a já jsem pak neviděl pro sebe jiné řešení, než že jsem ukončil své semináře (s nimiž jsem po skončení svých funkčních období zase začal), a navázal jsem na formu Tominových seminářů zejména tím, že jsem jim dal pevné místo v našem bytě a pevný

čas, totiž každé pondělí (s výjimkou letních měsíců) – a tím je tak trochu učinil ne-li zcela „veřejnými“, tedy aspoň téměř veřejně známými.

Rád bych ještě opravil dojem, který jsem možná vzbudil svým důrazem na to, že Tominovou zahraniční medializací svých seminářů vlastně policii donutil, aby jeho seminář zlikvidovala. V zájmu zachování života jeho seminářů to jistě nebylo, ale naše semináře, které aspoň formálně šly v jeho stopách, z toho těžily jako z výhody. Už náš třetí večer (28. 4. 1980) policie zasáhla, všechny účastníky zadržela a mně při výslechu jeden důstojník vyhrožoval zavřením, pokud s tím hned nepřestanu. Řekl jsem na to, že jsem ochoten s tím přestat, pokud mi dají řádné písemné rozhodnutí, ověřené razítkem a jménem odpovědného činitele, podle jakého zákona nebo nařízení to je nepřípustné. A pak že proti tomu podám neméně řádnou formou svůj protest. Takové rozhodnutí mi ovšem nedali ani hned, ani nikdy potom, i když jsem o to vždy žádal. Naproti tomu dál vyhrožovali. A tak jsem prohlásil, že chtějí-li mít další „případ Tomin“ se vším tím kraválem kolem toho, mají ho mít. Brzo bylo jasné, že opravdu nic takového nechtějí, a my jsme pokračovali (a ovšem také policie pokračovala, ale už ne s tou intenzitou jako v případě Tominově). A co bylo nejdůležitější: když k nám přijel přednášet někdo z ciziny, policie už přímo nikdy nezasáhla, jen když u nás nikdo ze zahraničí nebyl. (Ale návštěvníci byli „obtěžováni“ jinak, nápadně sledováni od samého přiletu na letiště, perlustrováni, vypovídáni atd.; v jednom případě mne policie dokonce – musel jsem jít před dům do parku – požádala, abych Rogeru Scrutonovi řekl, že k nám nemá chodit, aby ho nemuseli „nepustit“ do domu; tak jsem na něho počkal venku, zašel za ním až na vzdálený roh a vskutku jsem ho požádal, aby nechodil – mým cílem nebylo vyprovokovat policii k dalším akcím, ale vytrvat se seminářem. Obávám se, že se Rogerovi má „ústupnost“ nelíbila; šel pak přednášet jinam.)

Policie se nakonec dost uklidnila a její zásahy byly spíš jen „formální“, aby bylo co nahlásit. Situace se však znovu zhoršila s nástupem generála Jaruzelského v Polsku, když pozornost médií byla silně odlákána od Charty a vůbec našich záležitostí. V té době došlo také k nejhrubější policejní chybě, totiž k onomu famóznímu zadržení Jacquesa Derridy na letišti jako pašeráka drog (z Prahy do Paříže!!) a k jeho vazbě v Ruzyni. Ale o tom jsem už dávno podal zprávu hned tehdy zcela čerstvou. Výsledkem byla dost odlišná reakce Britů a Francouzů; britští filosofové, oficiálně varováni vládou Jeho Veličenstva, přestali na čas jezdit, zatímco Francouzi, u vytržení nad způsobem, jakým se Derrida stal národním hrdinou, se předháněli, kdo k nám pojede dříve (a zdůvodňovali to někdy dokonce i svými válečnými zásluhami). Někdy se pak stalo, že jsme za celý měsíc neměli vůbec svůj vlastní program nebo jen jednou – tolik bylo návštěv.

Velkou otázkou ovšem zůstává, jak dalece všechny ty bytové semináře napomohly vylepšit situaci filosofie v naší zemi anebo aspoň obraz filosofie u těch pravidelných účastníků. Není pochyb o tom, že názvy jako „paralelní“ (nebo Patočkova či „podzemní“ apod.) univerzita byly nepatřičné; ale dalo se to tehdy vysvětlit situací. Sám jsem měl zkušenost, že zájem účastníků se hodně tříštil a tázali se na nejrůznější věci. Po mém soudu se i taková domácí seminární práce musí vyznačovat jistou pravidelností a soustavností; proto jsme brzy přešli k vytyčení hlavního tématu vždy pro celý ročník (např. FYSIS, LOGOS, ETHOS, KOSMOS apod.; náš seminář pracoval necelých deset let, sešli jsme se o dost víc než 400krát, z toho asi ve čtvrtině případů šlo o přednášky zahraničních filosofů; nejvíc bylo francouzských, pak holandských a anglických večerů, ostatní národy byly zastoupeny sporadicky, Američané přijeli 4, ale byly to

špičky). Hostování zahraničních myslitelů mělo velký význam pro nás, kteří už jsme byli v obraze, mělo však obrovskou hodnotu symbolickou, a to nejen pro nás; hosté to dobře chápali. Vděční jsme byli i za knihy a časopisy, které nám přiváželi. Různost jejich zaměření a myšlenkové orientace připomínala však jakoby kaleidoskop či spíše mozaiku, málo přehlednou pro začínající studenty. V jediném případě (hned na začátku, na konci léta 1980) se mne při opatrném setkání v parku předem zeptal Paul Ricoeur, co jsme naposled probírali, a pak nás všechny ohromil, že pokračoval, jako by u toho sám byl, a prostě na to jen navazoval (šlo o nové chápání subjektu a kritiku strukturalistů). Nic podobného se pak už neopakovalo, každý si přinesl už nějakou připravenou přednášku, někdy nám ji po někom poslali předem. Porozumění pro tuto potíž měli jen Holanďané; ti navrhli, že proberou něco důkladněji ve 3 až 4 večerech hned za sebou (tak se také v diskusi víc seznámili s účastníky). Všechno tohle zhodnotit bude asi možné až z mnohem delšího odstupu, zejména až se vyhrabeme z toho restauračního údobí, v kterém stále ještě vězíme.

(in: *RozRazil* 2007, č. 7, str. 76–78)